

LA CRÒNICA

Centenari de 'Coses vistes'

Eva Vázquez

L'embrió d'un projecte literari colossal

La Fundació Josep Pla de Palafrugell commemora els cent anys de l'edició del primer llibre de l'escriptor en una exposició, comissariada per Joan Safont, que n'eixampla la lectura

A Coses vistes, el primer llibre que va publicar Josep Pla ara fa cent anys, hi passen unes coses estranyíssimes. La menys audaç, probablement, és el to desmenjat amb què en el pròleg (les seves primeres "Quatre paraules") es presenta com un desvaga l'únic objectiu del qual és contribuir a aportar a la "sublim" literatura catalana la dosi oportuna de productes dolents que la contrabalancin tot afrontant "l'odiós problema del fer-se entendre". Els lectors de 1925 mitjanament instruits ja coneixien l'estratègia de la *captatio benevolentiae* dels clàssics, però poques vegades la devien haver vist expressada amb tanta barra, i menys per un autor novell, encara que vingués avalat per una carrera meteòrica com a periodista i, sobretot, com a corresponsal europeu a París, Roma i Berlín. Però en aquell prefaci una mica poca-solta ja s'hi feien lliscar com si res algunes idees que Pla sostindria la resta de la seva vida, com ara que tot l'interès d'un llibre, com havia après del seu admirat Stendhal, són els detalls, o aquella vocació irrenunciable a "fer-se entendre", parlis del que parlis, o la convicció que qualsevol forma literària, fins i tot la més "desdibuixada", pressuposa la construcció d'un doble, és a dir, d'un narrador.

Aquesta darrera convicció la posa en pràctica en el text que obre *Coses vistes*, "Pintura de Palamós feta per un meu avantpassat", en què reprèn la paleta de tons grisos i to menor amb què s'acaba de presentar com a autor neòfit per introduir un suposat oncle seu que va ser còmic, va tenir uns quants fills naturals de dames distingides i va emigrar a Amèrica, on va regentar un pròsper negoci d'adobs abans de morir boig i pobre en un hospital d'Hamburg. Qualsevol lector atent percep de seguida que un personatge així no té gaire res d'anodí, però Pla no només es fa l'orni, sinó que transcriu, sencer, l'únic text conegut d'aquest parent, una des-

Les diverses edicions de 'Coses vistes', amb els guaixos de Josep Martinell per al tiratge de bibliòfil de 1949, i a sota, el parament de taula de l'Hotel Duran de Figueres. ■ E.V.

En un pròleg inèdit a 'El quadern gris', Pla estableix un "encaix natural" entre els dos títols

cripció de Palamós publicada cap a 1880, segons diu, al diari *El Eco Bisbalense* durant un breu retorn a l'Empordà. La primera sorpresa, i Pla mateix la fa explícita, és que aquest venerable senyor es molestés a escriure sobre un poble que no era el seu. La segona, que per descomptat Pla obvia, és que aquest article no es va publicar mai al

diari esmentat ni a cap altre i que, en conseqüència, l'oncle de les Amèriques, suposant que arribés a existir, no devia superar mai el to grisenc, excepte en el moment en què el seu nebot va decidir donar-li una veu inventada. L'oncle d'Amèrica inaugura la fasciació que l'escriptor sentirà sempre més pels tipus singulars, des de l'Hermós a Xicu Caló, la Marieta Batlle o en Gervasi, el taverner que celebrava l'ordre magnífic del món bufant un cargol de mar i que va entrar així, com un vigia mitològic, en la immortalitat literària, encara que Joan Linares

advertís amistosament a Pla que el bon home ni havia estat taverner ni l'havia sentit tocar mai cap corn. Estrenar-se en el panorama de la literatura catalana de mitjan anys vint, en ple debat sobre "la generació sense novel·la", amb un llibre com aquest, que sembla quasi una broma, un poti-poti de textos arreplegats aquí i allà (incloent-hi, també, una desena de "Capítols de novel·la") que exalcen la vida a la menuda, la dispersió d'interessos, el baix continu de la prosa quotidiana que va del paisatge al costumari, la gastronomia i el retrat, po-

dia haver estat un fracàs rotund. Va ser just al contrari, i això que naixia d'una jugada arriscada del mateix Pla i l'advocat Ignasi Armengou, impulsor de l'editorial Diana, per atraure lectors de prosa de qualitat en català en línia amb els nous corrents d'Europa. Al cap de poques setmanes, ja en va caldre una segona edició, i malgrat que les crítiques continuaven sent extraordinàriament favorables (Josep Carner la va celebrar amb "vint-i-una canonades"), i que Pla publicaria a la mateixa Diana els seus llibres següents (*Rússia*, *Llanterna màgica* i *Relacions*), la tercera, ja quasi enllestida el 1928, va quedar per raons desconegudes al calaix. Excepte una edició de bibliòfil il·lustrada que va publicar la impremta Palé el 1949, coincidint amb la recuperació del llibre a Selecta, el segell del seu nou editor, Josep M. Cruzet, ha calgut esperar al centenari per tornar a disposar d'una edició íntegra de *Coses vistes* (Destino), a cura de Maria-Arboç Terrades, i adonar-nos de fins a quin punt en aquell primera temptativa ja hi era tot en germen, potser més fresc i desca-misat, amb aquella "llengua desempallegada" que li elogiava Carner, però amb un camí ja perfectament traçat del qual l'escriptor es desviaria poc.

En un pròleg a *El quadern gris* que no veuria mai la llum en ser substituït per l'assaig avui canònic de Joan Fuster, el mateix Pla assenyalava el 1964 la línia de continuïtat que connectava tota la seva obra, des de *Coses vistes* fins al dietari pretesament de joventut amb què es disposava a estrenar la seva *Obra Completa* a Destino. "En el moment que alguns papers de *Coses vistes* tornen al seu encaix natural, o sigui al 'Quadern gris', em plau de recordar l'aventura que fou

la publicació d'aquell llibre", diu en aquest pròleg inèdit que Francesc Montero, director de la Fundació Josep Pla de Palafrugell, mostra encara perplex davant el trencaclosques llargament meditat que va acabar sent l'obra planiana. Aquest i altres documents inèdits, a més de cartes, articles de premsa, factures d'edició, detalls de liquidacions de la venda d'exemplars, rebuts de cases de dispeses i de consumicions (els del restaurant Reig de Palafrugell revelen la seva afició quasi diària al ressopó) han permès reconstruir la genealogia del llibre per a l'exposició commemorativa

que ha organitzat la Fundació amb el comissariat de Joan Safont. "No hi haurà pas una exposició per cada llibre de Pla que faci cent anys, però aquest la mereixia, no només perquè va ser el primer, sinó perquè és l'embrió d'un projecte literari que Pla anirà madurant i estilitzant els cinquanta anys següents", aclareix Montero, que accepta que allò que va néixer com un camp de proves, "un assaig de possibilitats" a l'estil de les *Choses vues* de Victor Hugo, definiria la pauta de tota la resta.

L'exposició, que al novembre es complementarà amb unes jornades d'estudi, permet aprofundir en el procés d'escriptura, els eixos temàtics (el paisatge, la tradició, la gastronomia i el retrat), la recepció crítica i el transvasament de bona part dels textos cap a obres posteriors. Que Pla reaprofitava materials no és cap novetat, però potser cap dels seus llibres no va ser tan esporgat com *Coses vistes*, on ja compareixien, reescrits, articles periodístics juvenils, alguns traduïts del castellà. El filòleg Jordi Cornudella s'ha cremat les celles per rastrear d'on venien i on van anar a parar cada un dels capítols d'aquell llibre originari mai més editat sencer, i n'ha trobat la pista entre *Girona*, *Cases de dispeses*, *El quadern gris* o les diverses sèries d'*Homenots* i *Retrats de passaport*. Només vuit d'aquesta cinquantena de papers, Pla no va saber on recol·locar-los o no li va convenir fer-ho.

